

HET ADELAARSJONG

Het Eric Bauwens *Adelaarsjong*

Het tragische leven
van de zoon van Napoleon

P E L C K M A N S

Inhoud

- Proloog. Over het adelaarsjong,
Pänchen Lama en andere koningskinderen 9
- Deel 1 Van kleine vredesvorst tot vluchteling 17*
Het zaad is Frans, de buik is Oostenrijks 19
Geboren om als vredesvorst over Europa te heersen 29
Turbulente tijden voor een keizerlijke peuter 43
Ontvoerd naar Wenen 69
- Deel 2 Een paleis als heropvoedingskamp 79*
Een nieuw leven voor de kleine Napoleon, een nieuwe liefde
voor Marie-Louise 81
Het Congres van Wenen en de Honderd Dagen 99
Ontfransen en verduitsen 113
Een onzeker en getraumatiseerd kind 125
Hertog van een Tsjechisch boerengat 137
- Deel 3 Een ongelukkige Habsburgse prins 143*
Ondertussen op Sint-Helena 145
De Habsburgers, een bizarre familie 157
Een eenzame jeugd 171
- Deel 4 Frankrijk heeft heimwee naar het keizerrijk 189*
De Restauratie zorgt voor onrust in Frankrijk 191
Le Fils de l'Homme (de zoon van de man) 207
- Deel 5 Een tijd van vriendschap, ambitie en hoop 213*
Een beloftevolle kapitein met een zwakke gezondheid 215
Von Prokesch-Osten, een vriend voor het leven 227
1830, revolutie in Parijs. Het is nu of nooit 241
Gravin Camerata, de nicht die Reichstadt naar Parijs wil brengen 255
Vrouwen in het leven van Reichstadt 261

Deel 6 Een tijd van ontgoocheling en aftakeling 269

De grote ontgoocheling 271

Een ijzeren ziel in een lichaam van kristal 285

De witte dame van de Habsburgers 301

Deel 7 Mythevorming en misbruik 315

De onsterfelijke legende van het adelaarsjong 317

De bastaardkinderen van Reichstadt, roddels of waarheid? 331

In handen van de nazi's 335

Epiloog 343

Hoe verging het de hoofdrolspelers uit dit boek? 345

Kennen we het adelaarsjong wel? 355

Nawoord 371

Voor wie meer wil lezen 375

Stamboom van de familie Bonaparte 378

Stamboom van de Bourbons 380

Stamboom van de Habsburgers 382

Bibliografie 385

Personenregister 389

*Ik draag dit werk op aan Mariette Van Steenberge
(1933-2020). Mariette was een liefdevolle echtgenote, moeder,
oma, overgrootmoeder en vriendin. Ze was een globetrotter
met belangstelling voor alles wat waardevol was, een
liefhebster van kunst en cultuur, een getalenteerde fotografe en
muzikante en jarenlang een gedreven vrijwilliger op de
afdeling palliatieve zorg van het Gentse AZ Sint-Lucas.
Zij heeft veel voor ons betekend.*

PROLOOG

Over het adelaarsjong, Pänchen Lama en andere koningskinderen

Was Napoleon Bonaparte met Joséphine getrouwd uit liefde, zijn tweede huwelijk, met de Oostenrijkse Marie-Louise, was een zuiver politieke aangelegenheid. De familieband met de Habsburgse dynastie moest de internationale positie van Frankrijk verstevigen. Dit huwelijk had echter nog een ander doel: de keizer van Frankrijk een troonopvolger schenken, een nobele opdracht waarin Joséphine jammerlijk was mislukt. Napoleon had zijn plan nogal smakeloos omschreven: 'Ik moet met een buik trouwen,' zou hij hebben gezegd.

Marie-Louise heeft zich uitstekend van die taak gekweten. Binnen het jaar had Napoleon een troonopvolger, die in de literatuur meestal 'het adelaarsjong' wordt genoemd. Het levensverhaal van de zoon van Napoleon en Marie-Louise is bijzonder tragisch. De levenswandel van een kroonprins(es) is overigens nooit een vrolijke geschiedenis. Dat zegt ook de invloedrijke Vlaamse kinderpsychiater Peter Adriaenssens. Volgens hem is het systeem van erfelijke troonopvolging zelfs strijdig met de rechten van het kind: de kroonprins(es) is tot op de dag van vandaag de enige jongere die niet het recht heeft om zelf over zijn of haar toekomst te beslissen.¹

¹ Interview met Peter Adriaenssens door Pascale Mertens op www.vrtnws.be, 27 september 2020, <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2020/09/25/kinderpsychiater-peter-adriaenssens-wat-koning-filip-heeft-meeg/>

**Napoleon had meerdere zonen,
maar slechts één ervan is 'het adelaarsjong'**

Voor alle duidelijkheid: het adelaarsjong was niet de enige zoon van Napoleon. Napoleon had immers ook twee buitenechtelijke kinderen: Léon en Alexandre. De respectievelijke moeders van deze jongens behoorden tot de talrijke schare minnaressen die de Franse keizer erop nahield. Eléonore Denuelle de la Plaigne, een hofdame van Napoleons zuster Caroline, was de moeder van Léon. De Poolse gravin Marie Walewska was de moeder van Alexandre.

De naam 'adelaarsjong' vermijdt te moeten kiezen uit de vele titels die deze prins in zijn veel te korte leven heeft gedragen. Bij zijn geboorte was hij koning van Rome en keizerlijke prins. Heel even werd hij zelfs keizer onder de naam Napoleon II, maar het toen maar vier jaar oude baasje heeft dat wellicht nooit geweten. Enkele weken later werd hij gedegradeerd tot prins van Parma, maar ook die titel werd hem al gauw afgenomen. Uiteindelijk, maar slechts na lang aandringen van zijn moeder, verhief zijn grootvader, de Oostenrijkse keizer Franz I, speciaal voor hem een boerengat in het huidige Tsjecho tot hertogdom, zodat het adelaarsjong enkele jaren later als hertog van Reichstadt zou kunnen sterven.

Victor Hugo was de eerste die naar de zoon van Napoleon en Marie-Louise zou verwijzen als 'het adelaarsjong'. De beeldspraak is niet onlogisch want de adelaar, gezeten op een bliksemschicht, was door Napoleon gekozen als symbool van de macht, de glorie en de schoonheid van het keizerrijk. Stond de trotse vogel voor de vader, dan stond het vogeljong voor de jonge prins.

Napoleon II, die slechts een kort en historisch onbeduidend leven heeft geleid en door de geschiedenis is vergeten, zou onder die naam, *L'Aiglon*, een onsterfelijke mythe worden.

Wanneer een kind een netelig politiek probleem is

Dat hij nooit méér ging worden dan een voetnoot in de geschiedenis, heeft het adelaarsjong zelf meer dan eens gevoeld. 'Mijn geboortedatum en mijn sterfdatum, meer zal er over mij niet te vertellen zijn,' zei hij op het einde van zijn leven. Dit besef was des te pijnlijker omdat hij al sinds zijn puberjaren werd gedreven door eindeloze ambitie. Die werd nog aangewakkerd door het vuur van de romantiek dat in die jaren menig jong hart heeft verteerd. Door zijn afkomst – zoon van de Franse keizer en kleinzoon van Franz I, keizer van Oostenrijk en de laatste keizer van het Heilige Roomse Rijk – achtte hij zich ertoe verplicht grootse daden te verrichten.

Maar dat was nu net het probleem. Toen Napoleon van de macht was verdreven, was het adelaarsjong niets anders meer dan de zoon van de ervvijand. Een gevallen prins die in geen geval geschiedenis mocht schrijven. Integendeel zelfs, al wie het tijdens de Restauratie voor het zeggen had in Europa, probeerde de zoon van Napoleon dood te zwijgen.

Om de complexe situatie van het adelaarsjong beter te begrijpen, kan de volgende vergelijking misschien helpen. Stel: Hitler en Eva Braun hebben samen een zoon. Een jongetje, dat ze bij de geboorte naar zijn vader hebben genoemd, Adolf, en dat in 1945 drie jaar oud is. Stel dat het weesje na de Duitse capitulatie ongedeerd wordt gevonden, naar Londen wordt gebracht en daar in een vooraanstaand Engels pleeggezin wordt opgenomen.

De lezer die nu protesteert, heeft uiteraard gelijk: de vergelijking met Napoleon, zijn tweede vrouw Marie-Louise en hun zoon Napoleon, loopt inderdaad mank. Niet alleen is het Europa van 1814 niet te vergelijken met de wereld van 1945 en zijn de ideeën van de Franse Revolutie absoluut verschillend van fascisme en nazisme. En vooral: Napoleon is Hitler niet.

Toch zijn er enkele gelijkenissen. Ook Napoleon werd door zijn tegenstanders een tiran en een monster genoemd en werd af en toe met satan vergeleken. De absolute monarchen van het ancien régime

huiverden evenzeer van de idealen van vrijheid, gelijkheid en broederschap als de democratieën van de twintigste eeuw gruwelden van totalitarisme, racisme en Jodenhaat. Ook is het Congres van Wenen van 1815 een beetje een voorloper van de Verenigde Naties. Beide instellingen zijn tenslotte in het leven geroepen om na een periode van oorlog een nieuwe wereldorde in te stellen en zo voor rust en vrede te zorgen. Bepaalde facetten van de denazificatie in Oostenrijk en Duitsland en van de epuratie en de repressie in Nederland en België na de Tweede Wereldoorlog vertonen dan weer gelijkenissen met wat er in Frankrijk is gebeurd tijdens de Restauratie onder de Bourbon-koningen.

Had Hitler een zoon gehad, dan had die net als het adelaarsjong – zelfs zonder dat zelf te willen – een magneet kunnen worden voor nostalgische volgelingen van zijn vader en een instrument in de handen van allerhande avonturiers. Op die manier zou de kleine Adolf gedurende zijn ganse leven een soort vleesgeworden bedreiging vormen voor de internationale stabiliteit en de wereldvrede.

Hoe had men die kleine Adolf moeten opvoeden? Mocht hij het Duits als moedertaal behouden? Wat moest men hem antwoorden als hij vragen stelde over zijn vader of over zijn geboorteland? Zou het een goed idee zijn om hem filmbeelden te laten zien waarin zijn vader door grote massa's mensen wordt toegejuicht? Zou hij *Mein Kampf* mogen lezen? Zou men hem toestaan Duitsland te bezoeken? Wat als hij op zijn achttiende een politieke carrière zou ambiëren?

Wie bovenstaande hypothese afdoet als je reinste fictie, heeft het mis. Ook vandaag nog zijn kinderen van vijandelijke en oppositieleiders soms zo hinderlijk dat de tegenstander ze in de vergetelheid doet verdwijnen. Dat bewijst het verhaal van de huidige Pänchen Lama, de nummer twee van het Tibetaanse boeddhisme, wiens taak het is om na het overlijden van de Dalai Lama diens opvolging te regelen. Pänchen Lama was amper zes jaar oud toen hij in 1995 door de Chinese spionagediensten werd ontvoerd. De Chinese autoriteiten hebben sindsdien een van hun eigen pionnen als Pänchen Lama naar voor geschoven. Men neemt aan dat de ontvoerde nog leeft,

maar niemand heeft hem in die 26 jaar na zijn verdwijning nog teruggezien.

De zoon van de ervrijand opvoeden is een delicate aangelegenheid. De oude Grieken wisten dit al. Na de val van Troje hadden ze de kleine Astynax in handen gekregen. Astyanax was het zoontje van de gesneuvelde Trojaanse legeraanvoerder Hektor. De Grieken beseften maar al te goed dat de kans bestond dat Astyanax, zodra hij daarvoor groot genoeg was, de dood van zijn vader zou willen wreken. Het viel ook niet helemaal uit te sluiten dat de Trojanen hem ooit tot koning zouden kronen, wat de Grieken koste wat het kost wilden voorkomen. Om van die netelige kwestie af te zijn, hebben ze de peuter van de rotsen gegoooid.

Caesarion, de oudste zoon van Cleopatra en de enige biologische zoon van Caesar, verging het trouwens niet beter. Na de val van Alexandria en de dood van Cleopatra en Marcus Antonius werd de amper zeventienjarige jongen op bevel van Augustus gewurgd. Want 'er kan maar één caesar zijn,' vond Augustus.

Ook de Franse Revolutie heeft de vreselijke dood van een piepjonge troonopvolger op haar geweten. Louis-Charles, de zoon van Louis XVI en Marie-Antoinette, was nog geen volle acht jaar oud toen hij koning werd. Veel heeft de jongen daarvan niet gemerkt. Omwille van het dynastieke principe 'de koning is dood, leve de koning' werd het arme ventje staatshoofd op het moment dat het hoofd van zijn ge Guillotineerde vader in de mand rolde die onder het hakmes stond. De jongen, die op die manier officieel Louis XVII was geworden, zat op dat ogenblik met zijn moeder en een paar hovelingen opgesloten in de gevangenis.

Negen maanden later werd ook zijn moeder onthoofd. Maar nog voor zijn moeder werd geëxecuteerd, was Louis-Charles al van haar gescheiden en was hij toevertrouwd aan een psychopaat, de schoenmaker Antoine Simon, die de jongen moest 'heropvoeden'. Louis-Charles moet vreselijk hebben geleden en werd duchtig gehersenspoeld. Zo kreeg Simon de knaap zover dat hij op het proces tegen zijn eigen moeder verklaarde dat hij herhaaldelijk door haar was misbruikt. De laatste maanden van zijn leven leefde het voormalige

prinsje moederziel alleen, opgesloten in een smerige cel zonder enig contact met de buitenwereld. Daar stierf hij van ontbering op tienjarige leeftijd.

Napoleon kende de verhalen van Astynax, Caesarion en Louis-Charles maar al te goed en hij was bang dat zijn zoon een gelijkaardig lot zou ondergaan. Gelukkig is het zo'n vaart niet gelopen. De jongen had het geluk dat zijn moeder, Marie-Louise, de dochter was van de Oostenrijkse keizer, een van de vijanden van zijn vader.

Bovendien is het adelaarsjong overleden vooraleer hij een ernstig politiek probleem, laat staan een bedreiging voor de Europese stabiliteit en voor de vrede kon worden. Dat was het waar Franz I, zijn grootvader, daags na de dood van zijn kleinzoon op doelde met de woorden: 'Het is goed dat hij zo jong is gestorven.' Hij voegde er nog aan toe: 'Ook voor hemzelf, trouwens.' De keizer was immers altijd al bang geweest dat zijn kleinzoon, louter omwille van zijn naam en afkomst, in een of ander faliekant politiek avontuur zou worden meegesleurd. De jongen kon daarop onmogelijk worden voorbereid en zou in elk geval zelf het grootste slachtoffer van een dergelijke onderneming worden.

Weinigen weten het nog, maar een dergelijk verhaal heeft zich afgespeeld in het middeleeuwse Vlaanderen: Filips, de jongste zoon van de Gentse vrijheidsheld Jacob van Artevelde is op die manier het slachtoffer geworden van zijn naam en van de faam van zijn vader. Hij wist nochtans maar al te goed hoe gevaarlijk de politiek was en toch heeft hij zich door de bewonderaars van zijn vader laten overtuigen om de leiding te nemen van een tot mislukken gedoemde opstand tegen graaf en koning. Hij had gezien hoe zijn vader werd vermoord en had zelf met zijn moeder moeten onderduiken. Ook een van zijn broers was het slachtoffer geworden van een politieke afrekening. Filips had daarom wijselijk gekozen voor een rustig leventje met veel weelde, drank en vrouwen. Maar in 1382 liet hij er zich toch toe verleiden om in de voetsporen van zijn vader te treden. De Gentenaars, die opnieuw in opstand waren gekomen, zochten een leider. Plots schoot het hen te binnen dat er in de stad nog ergens een zoon van hun voormalige legendarische hoofdman rondliep. Overtuigd als ze waren dat

de naam 'Artevelde' een garantie op de overwinning was, zochten ze Filips op in zijn favoriete bordeel. Filips liet zich overtuigen en nam de leiding van de rebellie op zich. Het draaide uit op een fiasco. Samen met vele andere Gentenaars stierf Filips een roemloze dood tijdens de catastrofale slag bij Westrozebeke. De geschiedenis zou hem ook geen eer bewijzen. Hij wordt vandaag de dag nog altijd weggezet als een naïeve en onbekwame avonturier.

Slechts een voetnoot in de geschiedenis?

Dit boek een geschiedkundig werk noemen, is misschien een tikkeltje overdreven, in die zin dat de hoofdfiguur niet lang genoeg heeft geleefd en geen daden heeft kunnen stellen om meer te zijn dan een voetnoot in de geschiedenis. Het verhaal van het adelaarsjong is daarom de kroniek van een kindertijd, het relaas van een puberteit, en ook wel een coming-of-age-verhaal zowel als een familiesaga. Dit alles tegen de achtergrond van wat historici de Restauratie noemen, een boeiende periode waarin Europa na een kwarteeuw oorlog krampachtig en vergeefs probeert terug te keren naar de maatschappelijke en internationale orde van vóór de Franse Revolutie.

Veel meer dan een historische verhandeling is dit boek het verhaal van een kind dat in de wieg is gelegd voor een grootse toekomst, maar dat al gauw op de vlucht moet voor oorlog en levensgevaar. Het kereltje is amper drie jaar oud als het wordt ontvoerd door de troepen van zijn grootvader en naar Wenen wordt overgebracht. Eenzaam zal hij daar opgroeien zonder ouders en zonder leeftijdsgenoten, aan een vreemd hof waar men een taal spreekt die hij niet verstaat. Rondom hem ziet de jongen geen enkel bekend gezicht.

Zijn omgeving heeft nochtans niets kwaads in de zin, maar hij vertrouwt die vreemde oude mannen niet. Zijn opvoeding verloopt moeilijk. Hij heeft ook niet bepaald een gemakkelijk karakter. Tot ergernis en angst van zijn entourage is hij bezeten door de vraag wat voor iemand zijn vader, die hij amper heeft gekend, eigenlijk was.

Dit boek is de historie van een jongetje van wie niemand begrijpt dat het op zoek is naar genegenheid, naar aandacht en liefde. Het is verhaal van een adolescent die zijn vleugels niet mag uitslaan, die men niet bekwaam acht om op eigen benen te staan, die de wereld niet mag leren kennen.

Dit boek is ook de kroniek van een jongvolwassene die voluit wil leven, maar ernstig ziek is – hij lijdt aan tuberculose – en daardoor nog meer in een beschermend keurslijf wordt gedwongen. Hij wil iets betekenen in de wereld, hij wil zin geven aan zijn bestaan. Maar zijn omgeving verbiedt het hem en door zijn ziekte kan hij het ook niet.

Een onsterfelijke legende

Dit boek gaat overigens niet alleen over de historische figuur Napoleon II, het wil ook vertellen hoe de mythe van het adelaarsjong is ontstaan. Anders dan Astynax, Caesarion, Louis XVII of Filips van Artevelde is het adelaarsjong veel meer dan alleen maar een voetnoot in de geschiedenis. Hij is uitgegroeid tot Frankrijks grootste legende. In het hoofdstuk over de mythevorming zal de lezer ontdekken dat er zelfs tweehonderd jaar na de dood van het adelaarsjong nog altijd historici zijn die zich aan een nieuwe biografie over hem wagen. Hedendaagse auteurs zien in hem nog altijd een geschikt personage voor een zoveelste roman. Scenaristen zijn opnieuw op zoek naar een producent die zijn levensverhaal wil verfilmen en jong talent waagt het opnieuw om de opera die over hem werd gecomponeerd, te zingen of te regisseren.

In het Nederlandse taalgebied werd er echter tot nu toe nauwelijks aandacht besteed aan het adelaarsjong. In 1932 wijdde enkel de latere Nederlandse verzetsheld W.A.H.C. Boellaard er een boek aan, dat vandaag quasi onvindbaar is. Dat is vreemd, want alhoewel het adelaarsjong een bij uitstek Frans thema is, is er ook bij Angelsaksische en Duitse auteurs altijd al belangstelling geweest voor het levensverhaal en voor de legende van de zoon van Napoleon en Marie-Louise.

DEEL I

Van kleine vredesvorst tot vluchteling

*Die prachtige wieg, een geschenk van Parijs,
waar ik als zuigeling in sliep.
In die wieg was ik een grote koning,
Mijn doopsel was een grootsere plechtigheid dan een kroning.
Vrouwen wiegden mij... ja ik had drie wiegedames
die voor mij prachtige oude liederen zongen.
Ach! Hoe zalig kon ik slapen met
die liederen van Chanchan.
De geschiedenis zal zich die koortsige prins niet herinneren,
maar wel dat mooie kind wiens koets
door schapen werd getrokken
met in zijn handen, geen speelgoed
maar de rijksappel.*

*(De stervende Reichstadt over zijn kindertijd,
L'Aiglon van Rostand, zesde bedrijf, derde scène,
vertaling en bewerking door de auteur)*

Het zaad is Frans, de buik is Oostenrijks

Begin november 1810 dicteert een opgetogen Napoleon een brief aan zijn schoonvader. Zijn tweede echtgenote, Marie-Louise, is in verwachting en hij wil zijn immense blijdschap delen met haar vader, de Oostenrijkse keizer Franz I. 'Ik heb het genoeg Uwe Majesteit het goede nieuws te melden dat de Keizerin, Uw dochter, ongeveer vijf maanden zwanger is. Ik kan U geruststellen, de Keizerin maakt het heel goed en ze heeft niet de minste last van de ongemakken die een zwangerschap doorgaans met zich meebrengt. Er bestaat overigens geen betere echtgenote dan de vrouw die ik aan Uwe Majesteit heb te danken.'

De stijl van de brief is nogal pompeus, maar de toon van het schrijven lijkt buitengewoon hartelijk. Beide keizers kunnen het blijkbaar heel goed met elkaar vinden. Dat lijkt op het eerste gezicht logisch, want ze zijn tenslotte aangetrouwde familie van elkaar.

De werkelijkheid is echter een flink stuk complexer. Frankrijk en Oostenrijk hebben tussen 1792 en 1809 bijna onafgebroken oorlog met elkaar gevoerd.²

Al in 1792 – Franz I zit dan nog maar enkele dagen op de troon – breken de vijandelijkheden uit. Beide landen leveren strijd om de

² Wie meer wil weten over de oorlogen tussen Frankrijk en Oostenrijk, kan ik van Johan Op de Beeck *Napoleon, deel 1: van strateeg tot keizer*, Manteau, 2019 aanbevelen voor de periode tot 1804 en *Napoleon, deel 2: van keizer tot mythe*, Manteau, 2019 voor de periode nadien.

heerschappij over de Zuidelijke Nederlanden, zeg maar het huidige België. Drie jaar later zijn de Oostenrijkers er verdreven en wordt het land bij Frankrijk aangehecht.

Is Franz op dat ogenblik een onervaren keizer, Napoleon is nog een onbekende luitenant, een officiertje afkomstig uit Corsica dat zijn familienaam *Buonaparte* spelt. In die dagen is hij met onbetaald verlot op het eiland waar hij geboren is en waar hij in allerhande politieke avonturen verwickeld raakt. Maar vier jaar later is de Corsicaan terug in Frankrijk waar hij het al tot generaal heeft geschopt. In 1796 staat hij aan het hoofd van het leger dat de Oostenrijkers uit Italië moet verjagen. Het is meteen zijn eerste overwinning op de legers van Franz I, zijn latere schoonvader.

In 1799, terwijl Bonaparte in Egypte oorlog voert, probeert de Oostenrijkse keizer zijn verloren Italiaanse gebieden te recupereren. Maar hij gokt verkeerd. Bonaparte komt tijdig terug en in juni 1800 kan hij bij Marengo de Oostenrijkers opnieuw een pak rammel geven.

In 1805 voeren Frankrijk en Oostenrijk wederom oorlog. Bij Ulm en Austerlitz wordt het Oostenrijkse leger ook dit keer smadelijk in de pan gehakt. De vernedering is groot: Wenen wordt een tijdje door de Franse troepen bezet en bij de Vrede van Pressburg (het huidige Bratislava) verliezen de Oostenrijkers opnieuw heel wat grondgebied.

Toch heeft Franz I zijn lesje nog niet geleerd, want in 1809 vormt hij samen met Engeland een coalitie tegen Frankrijk. Ook dit avontuur loopt faliekant af. Begin juli wordt het Oostenrijkse leger bij Wagram voor de zoveelste keer vernietigd en moet Franz I voor de vierde keer in tien jaar tijd om een wapenstilstand smeken. Wenen wordt ook nu weer bezet en in oktober 1809 moet Franz in zijn eigen paleis van Schönbrunn alweer een vredesverdrag ondertekenen waarbij hij andermaal grote gebieden en zes miljoen onderdanen, een vierde van het totale aantal inwoners, verliest.

Een kinderloze keizer op zoek naar 'een buik om zijn zaad in te storten'

Niets laat in die jaren vermoeden dat deze ervvijanden ooit aange-trouwde familie zullen worden. Maar Napoleon, die zich in 1804 tot keizer heeft laten kronen, maakt zich in de loop der jaren steeds meer zorgen over zijn opvolging. Het land en de dynastie hebben dringend behoefte aan een troonopvolger, maar zijn huwelijk met Joséphine de Beauharnais blijft kinderloos. Zijn broers Lucien en Joseph dringen er daarom al enkele jaren bij Napoleon op aan dat hij zou schei-den. Maar omdat Joséphine twee kinderen heeft uit haar eerste huwelijk met de tijdens de revolutie onthoofde generaal Alexandre de Beauharnais, meent Napoleon dat hijzelf onvruchtbaar is. 'Het probleem ligt bij mij,' zegt een ontgoochelde Napoleon tegen zijn moeder.

Als zijn broer Louis in oktober 1802 een zoon krijgt, denkt Napo-leon dat het probleem van zijn opvolging geregeld is. Het kind – de eerste jongen van een nieuwe generatie Bonapartes – krijgt de naam Napoléon-Charles. Napoleon is bijzonder aan zijn neefje gehecht, hij speelt er vaak mee en hij wil de knaap zelfs adopteren.

Maar Louis verzet zich tegen die zoveelste inmenging van zijn bemoeizieke broer. Napoleon heeft Louis al verplicht om – tegen zijn zin – te trouwen met Hortense de Beauharnais. Hortense is de doch-ter uit het eerste huwelijk van Joséphine en is dus Napoleons stief-dochter. Dat huwelijk is echter van meet af aan een regelrechte ramp.

Dat zijn zoontje Napoléon-Charles heet, is ook niet de keuze van Louis geweest. Het is Napoleon die beslist heeft dat het baasje naar hem zou worden genoemd. Het feit dat het jongetje meer op zijn oom dan op zijn vader lijkt en de grote interesse en genegenheid die Napoleon voor het ventje toont, zijn op zich meer dan voldoende om het gerucht te voeden dat Napoleon de echte vader is. Dat Napo-leon het kleintje nu ook nog zou adopteren, is voor Louis een brug te ver.

Dat belet nochtans niet dat Napoleon en zijn neefje het uitste-kend met elkaar kunnen vinden. Napoleon laat alvast de grondwet

wijzigen zodat Napoléon-Charles hem later, als hij zelf kinderloos zou blijven, automatisch zal opvolgen. Napoleon heeft ook al plannen over de opvoeding die zijn opvolger zal krijgen.

Maar in mei 1807 krijgt Napoléon-Charles difterie. Enkele weken later, nog voor zijn vijfde verjaardag, overlijdt hij. Voor Napoleon is zijn dood een heel zware klap. Opnieuw moet hij op zoek naar een opvolger.

Het probleem van de troonsopvolging stelt zich nu echter anders, want Napoleon weet ondertussen dat hij wel degelijk vruchtbaar is. Tot zijn immense vreugde is hij in december 1806 voor de eerste keer vader geworden, al is het van een buitenechtelijk kind: Léon, de zoon van Eléonore Denuelle de La Plaigne, een hofdame van zijn zus Caroline en een van Napoleons talrijke minnaressen.

De geboorte van Léon stelt Napoleon gerust en hij besluit te scheiden van Joséphine en op zoek te gaan naar een andere, vruchtbare echtgenote.

Bovendien hebben recente gebeurtenissen er Napoleon op een pijnlijke manier aan herinnerd dat hij sterfelijk is. In april 1809 krijgt hij tijdens het beleg van Regensburg een kogel in de hiel en in oktober van datzelfde jaar ontsnapt hij in het veroverde Wenen op het nippertje aan een moordaanslag. De opvolging moet dus dringend geregeld worden en op 15 december 1809 scheiden Napoleon en Joséphine met onderlinge toestemming.

Ondertussen heeft zijn entourage een lijstje opgesteld van achttien prinsessen die voor die nobele taak in aanmerking komen. De jongste is dertien jaar, de oudste negenentwintig. Na een eerste selectie 'op dossier' blijven er maar twee geschikte huwelijkskandidates over. De ene is de Russische groothertogin Anna, een zus van de tsaar en tevens de jongste op de lijst. De andere is Marie-Louise, de achttienjarige dochter van de keizer van Oostenrijk.

Napoleon geeft de voorkeur aan Marie-Louise. Zij is een telg van het roemrijke huis Habsburg dat al meer dan twintig keizers heeft afgeleverd en ze is dus een rechtstreekse afstammeling van de in Gent geboren Karel v, de beroemde keizer in wiens rijk de zon nooit onderging.

Deze Habsburgse aartshertogin is een uitstekende partij. Dat een Franse vorst kiest voor een Habsburgse prinses is overigens bijna een traditie. François I, Charles IX, Louis XIII, Louis XIV en Louis XVI hebben het Napoleon voorgedaan. Bovendien heeft een huwelijk met een Oostenrijkse prinses grote politieke voordelen. Napoleon rekent er immers op dat zijn toekomstige schoonvader nooit meer de wapens zal opnemen tegen het nieuwe vaderland van zijn geliefde dochter. Ook Franz ziet het voordeel van deze verbintenis in. Door zijn dochter uit te huwelijken aan een van zijn ergste vijanden, denkt hij zijn rijk te kunnen vrijwaren van nog meer oorlog.

Een plichtsbewuste aartshertogin wordt uitgehuwelijkt aan een vijandelijke parvenu

Voor Marie-Louise is het vooruitzicht van een huwelijk met Napoleon echter een nachtmerrie. Haar hele jeugd werd immers overschaduwd door de oorlogen van haar vader tegen Bonaparte. Haar afkeer voor de leider van de Franse legers was zo erg dat Luisel – zo noemt de familie haar – als kind zelfs een pop had die ze ‘Napoleon’ noemde en die ze met plezier op de meest afgrijpselijke manieren folterde.

Net in die periode is zij voor het eerst verliefd. Op een familiefeest rond de kerstboom heeft ze de mooie prins Franz leren kennen. Franz is de twaalf jaar oudere broer van haar stiefmoeder en de toekomstige hertog van Modena. De vonk is overgeslagen tijdens het zingen van stemmige kerstliederen. Franz en Luisel zijn smoorverliefd op elkaar.

Maar nu verneemt ze tot haar afgrijzen dat ze moet trouwen met de man voor wie zij met haar familie tweemaal naar Hongarije op de vlucht is geslagen. Bovendien is haar toekomstige bruidegom tweeëntwintig jaar ouder en geniet hij een barslechte reputatie. Alle Europese vorstenhuizen bestempelen Napoleon als een boertige parvenu, als een gevaarlijke rebel die de Europese monarchieën ten val wil brengen en als een antichrist die de Kerk en het geloof wil vernietigen. Op de koop toe kent Marie-Louise maar al te goed het lot van

haar groot tante Marie-Antoinette, ook een dochter van een Oostenrijkse keizer, en de laatste koningin van Frankrijk. Het is op dat moment nog geen twintig jaar geleden dat Marie-Antoinette door haar wispelturige onderdanen werd guillotineerd.

Luisel en haar vader hebben een zeer hechte band. Franz is gek op zijn dochter, maar zijn roeping als keizer gaat voor op zijn vaderrol. Met pijn in het hart offert hij zijn geliefde meisje op om zijn rijk te redden. Zeer moedig is hij echter niet en daarom laat hij het vuile werk over aan Klemens von Metternich, op dat moment de Oostenrijkse ambassadeur in Parijs. Metternich moet niet alleen met Napoleon onderhandelen over de huwelijksvoorwaarden, hij krijgt ook de delicate opdracht om Luisel op de hoogte te brengen van het huwelijk dat haar vader voor haar heeft geregeld.

Luisel is zich echter zeer goed bewust van de plichten die haar afkomst met zich meebrengt. Zo schrijft ze aan haar vader: 'Ik ben bereid mijn persoonlijk geluk op te offeren voor het staatsbelang. Het is immers maar door mijn plicht te doen, al doe ik het met de grootste weersin, dat ik uiteindelijk gemoedsrust zal vinden. Daarom moet Zijne Majesteit zich niet bekommeren om mijn persoonlijke verzuchtingen, maar enkel het belang van het Rijk voor ogen houden.'

Toch een geslaagd huwelijk

Op 11 maart 1810 wordt in Wenen het huwelijk 'met de handschoen' voltrokken. Het is in die tijd immers ongebruikelijk dat een vorst zich naar het buitenland begeeft om daar zijn bruid te huwen. Napoleon doet dat evenmin en laat zich vertegenwoordigen door een van zijn maarschalken.

De volgende dag vertrekt de achttienjarige Luisel naar Frankrijk en twee weken later ontmoet ze in Compiègne voor het eerst haar bruidegom. Die duikt meteen met haar de koffer in, zonder zich iets aan te trekken van het hele gezelschap dat met knorrende magen op het kersverse keizerlijke paar zit te wachten om aan tafel te gaan. Na afloop is Napoleon zo in de wolken van zijn nieuwe bruid dat hij

– met de boertigheid die hem eigen is – al de vrijgezellen in zijn hofhouding de raad geeft om met een Oostenrijkse te trouwen: ‘Ze zijn zacht, gewillig, naïef en fris als rozen,’ weet hij hen te vertellen.

Nog geen vier maanden na de ontbinding van Napoleons eerste huwelijk doet zijn tweede vrouw haar intrede in de Tuilerieën. Wat niemand durfde te hopen, gebeurt toch. In de loop van de volgende maanden raakt het stel toch vrij gehecht aan elkaar en Marie-Louise schrijft haar vader geruststellende woorden: ‘We zijn bijna altijd samen en hij houdt echt heel veel van mij. Ik ben hem heel erkentelijk en probeer zijn liefde oprecht te beantwoorden. Als je hem wat beter kent, heeft hij iets hartveroverends wat je niet kunt weerstaan.’

De trotse Napoleon neemt zijn bruid mee op sleeptouw door zijn rijk. Maar voor de jonge keizerin heeft dit veel weg van een calvarie. Ze wordt van het ene bal naar de andere receptie gesleurd. Elke voormiddag moet ze wel ergens de troepen schouwen en in de namiddag moet ze stevast audiënties afnemen. Enkel tijdens de verplaatsing per koets kan ze wat rusten. Ze is al gauw doodop, maar ze ondergaat haar keizerlijke lot zonder morren.

De Oostenrijkse ‘buik’ doet wat van haar verlangd wordt en lang moet Napoleon niet wachten op zijn troonopvolger. Op 11 mei 1810 is het keizerlijke paar in Middelburg, waar ze twee dagen rust nemen. Marie-Louise profiteert ervan om een hoopvol briefje te schrijven naar haar vader: ‘Ik ben wat laat, maar ik durf nog niet te hopen want daarvoor is het wellicht nog te vroeg.’ Op 15 mei wonen ze in Brussel een vertoning bij in de Muntchouwburg, waar de artiesten gedichten voordragen ter ere van hun nieuwe vorstin. Als ze wil opstaan om te bedanken, wordt ze duizelig en zakt ze ineen. Vrijwel onmiddellijk ontwikkelt zich een soort moederschapspsychose aan het hof. Op 2 juli schrijft Marie-Louise aan haar vader: ‘We zijn zo gelukkig. De arts heeft ons verzekerd dat ik al een maand ver ben.’ Maar de dokter heeft zich laten meeslepen door zijn enthousiasme: Marie-Louise, die zeer gulzig is, heeft gewoon een indigestie.

Een trotse toekomstige vader

Een kleine week later kunnen de artsen dan toch met zekerheid vaststellen dat de keizerin in verwachting is. De zwangerschap verloopt verder zonder problemen. Marie-Louise blijft plichtsgetrouw deelnemen aan alle mondaine en protocollaire aangelegenheden waarbij haar aanwezigheid is gewenst. Napoleon loopt over van bezorgdheid voor zijn piepjonge keizerin. Hij blijft zo veel mogelijk bij haar, ook als hij daarvoor de staatszaken een beetje moet verwaarlozen. Grote verplaatsingen doet hij niet, ook al is zijn aanwezigheid gewenst in Holland, Italië of Spanje. Zelfs de opening van de nieuwe haven van Cherbourg wordt uitgesteld.

Ook ziet Napoleon er nauwlettend op toe dat zijn echtgenote alle raadgevingen van dokter Antoine Dubois, haar lijfarts, ter harte neemt. Deze 55-jarige en bijzonder getalenteerde chirurg en hoogleraar is geen onbekende voor de keizerlijke familie. In 1798 vergezelt hij Napoleon tijdens de veldtocht in Egypte. Dubois is daar niet alleen de chef van de 108-koppige medische dienst van het leger, hij maakt ook deel uit van de uitgebreide multidisciplinaire groep wetenschappers die in het kielzog van de troepen de Arabische wereld in kaart moeten brengen. In 1808 benoemt Napoleon hem tot zijn medisch raadgever en zodra het duidelijk wordt dat de keizerin in verwachting is, duidt hij Dubois aan als *accoucheur*: verantwoordelijke voor het goede verloop van de zwangerschap en van de bevalling.

Napoleon is dolgelukkig met de zwangerschap van Marie-Louise en heel Frankrijk wordt daarin meegezogen. Alle bisschoppen uit Frankrijk, Italië, de Zuidelijke Nederlanden (het latere België) en ook het Centraal Israëlitisch Consistorie krijgen een brief van de keizer met het verzoek in alle kerken en synagogen de gelovigen op te roepen om voor hun vorstin te bidden.

Napoleon, die nochtans een vrij rationeel man is, maakt zichzelf wijs dat het kind een jongen zal zijn. Om het lot een handje te helpen laat hij Marie-Louise elke dag twee glazen Bordeaux drinken. De keizer is ervan overtuigd dat dit helpt. Overigens hoopt heel Frankrijk

op een jongen. Zo biedt een grenadier van de Keizerlijke Garde zich bij terugkeer van verlof bij de officier met wachtdienst aan met een volle zak truffels uit zijn geboortestreek, de Périgord, die voor de keizerin zijn bestemd. De goede man is ervan overtuigd dat het eten van die delicatessen de beste garantie is om een jongetje te baren.

Ondertussen wordt het Tuilerieënpaleis klaargemaakt voor de toekomstige kroonprins. In die residentie, waar vroeger de Franse koningen woonden, heeft Napoleon zijn intrek genomen toen hij in 1799 tot eerste consul werd benoemd. Daar wordt een prachtig appartement vrijgemaakt, vlak naast dat van de keizerin en met uitzicht op de statige triomfboog die Napoleon daar in 1808 heeft laten bouwen. De hofmaarschalk, die daar momenteel woont, moet naar andere en kleinere vertrekken verhuizen.

Het besef dat hij de stichter van een nieuwe dynastie is en dat zijn nazaten de Merovingers, de Karolingers en de Capetingers zullen opvolgen, doet Napoleon naast zijn schoenen lopen. Meer dan ooit droomt hij van eeuwige grandeur.³ Zo koestert hij grootse plannen voor zijn zoon. Hij wil speciaal voor hem op de heuvel van Chaillot een paleis laten bouwen dat heel Parijs zal domineren. Daar zal hij worden opgevoed in een *Maison des Princes*, samen met de andere kinderen van de familie Bonaparte en met de prinsen van de bondgenoten van Frankrijk. Alle toekomstige heersers van Europa moeten op dezelfde manier worden opgevoed en onderwezen. Dat zal bijdragen tot de eenwording van Europa waar Napoleon zo over droomt.

³ De Merovingers heersten over Frankrijk van 447 tot 751. De bekendste onder hen is Clovis (466-511). Zij werden opgevolgd door de Karolingers, een dynastie gesticht door Charles Martel (689-741). Na de dood van de kinderloze Louis V werd Hugo Capet in 987 tot koning gekozen. Hij was de eerste koning van de Capetingers. Zijn afstammelingen in rechte lijn regeerden tot 1328 toen Charles IV, die geen mannelijke nakomelingen had, overleed. Toen ging de kroon naar Philippe van Valois, een oomzegger van Charles IV. Wegens die verwantschap worden de Valois, die regeerden tot 1589, ook tot de Capetingers gerekend. Zij werden na de dood van Henri III opgevolgd door een andere tak van de Capetingers: de Bourbons. Dat de Bourbons tot de Capetingers behoorden, blijkt onder andere uit het feit dat Louis XVI, na zijn afzetting, verder door het leven ging als 'citoyen Capet'.

Dat paleis moet het grootste bouwwerk van de eeuw worden, vierhonderd meter lang, groter dan het kasteel van Versailles. De tuinen moeten doorlopen tot aan het Bois de Boulogne. Aan de voet van het paleis, op de plaats waar in 1889 de Eiffeltoren zal verrijzen, moet een gebouwencomplex komen dat onderdak zal bieden aan alle Franse ministeries. De voorbereidingen gaan van start, de plannen worden getekend en de nodige budgetten worden vrijgemaakt. Zelfs de funderingen worden gelegd. Maar daar zal het dan ook bij blijven, de geschiedenis zal Napoleon geen tijd meer geven om zijn project uit te werken.⁴

Napoleon heeft ook een zeer precieze kijk op de manier waarop zijn zoon en de andere prinsen moeten worden opgevoed. Hij heeft al een lijst laten maken van ruim zesduizend boeken die nodig zijn voor hun opleiding. Voor de inrichting van het paleis heeft hij aan de conservator van het Louvremuseum, de Italiaan Ennius Quirinus Visconti, gevraagd een 'galerij van de departementen van het keizerrijk' te ontwerpen. Die gaanderij moet niet alleen mooi worden, ze moet vooral dienen als didactisch materiaal voor de kroonprins en zijn medestudenten. De geschiedenis en de belangrijkste monumenten en landschappen van elk Frans departement moeten in die galerij worden afgebeeld op grote schilderijen. Ook tijdens de maaltijd zullen de prinsen kunnen bijleren, want Napoleon heeft voor hen speciaal servies besteld. Ze zullen eten uit pedagogisch verantwoorde borden waarop historische gebeurtenissen, landkaarten en diersoorten staan afgebeeld.

Het paleis, de bibliotheek, de gaanderij met zijn schilderijen, het servies... Niets ervan zal er ooit komen. De harde werkelijkheid zal Napoleons dromen al snel aan diggelen slaan.

⁴ In 1878, bij de start van de bouw van het Trocaderopaleis, vindt men de funderingen van het paleis van de koning van Rome terug. Zij worden gebruikt voor de nieuwe constructie. Het Trocaderopaleis werd afgebroken in 1937 om plaats te maken voor het Chaillotpaleis dat er sindsdien staat.

Geboren om als vredesvorst over Europa te heersen

Op 19 maart 1811, rond acht uur 's avonds, beginnen de weeën. Onmiddellijk start het ceremonieel dat speciaal voor de blijde gelegenheid is uitgeschreven. De drieëntwintig hofdignitarissen die de keizer persoonlijk heeft aangeduid om getuige te zijn van de bevalling, melden zich in de slaapkamer van Marie-Louise. Napoleon heeft zelfs richtlijnen gegeven over de kledij die ze bij de gelegenheid moeten dragen. De dames moeten een hofjurk aantrekken, de mannen het ceremonieel kostuum of uniform dat voorgeschreven is 'om mee naar de mis te gaan'.

Ondertussen trekken zestien stoere mannen de grote klok van de Notre-Dame in gang. Het klokkengelui roept de Pariijzenaars op om te bidden voor een goede afloop. Die gebeden zijn niet overbodig, want al is de zwangerschap een makkie geweest, de bevalling verloopt daarentegen uiterst moeilijk. In de loop van de nacht lijdt de keizerin helse pijnen. Ze raakt uitgeput en als de weeën rond een uur of drie in de nacht afnemen, zakt ze weg in een woelige slaap. Dokter Dubois is van oordeel dat de bevalling niet voor meteen is en stelt voor dat iedereen wat gaat rusten. Napoleon neemt dan maar een heet bad, zoals hij altijd doet als hij zich wil ontspannen. De drieëntwintig aanwezige hovelingen hebben die luxe niet. Zij moeten in de slaapkamer van de keizerin een stoel of een zetel weten te bemachtigen om een beetje te kunnen rusten. Sommigen hebben geen andere keuze dan zich op de grond neer te vleien.

Twee uur later, om vijf uur in de ochtend, stormt een lijkleke en

doodongeruste Dubois de kamer binnen waar Napoleon ligt te rusten. De angst staat in zijn ogen te lezen als hij de keizer vertelt dat het kind in stuitligging ligt, met het hoofdje naar boven, de poep naar beneden en de beentjes opwaarts gestrekt langs het lichaam. Omdat de bevalling al zo lang duurt en de keizerin nauwelijks nog kan persen, vreest hij dat de boreling in ademnood zal geraken. Ondanks zijn jarenlange ervaring is dit een situatie waar Dubois niet vertrouwd mee is. Hij stelt daarom voor om met het verlossen van Marie-Louise te wachten op zijn collega Corvisart, de vroegere lijfarts van Napoleon en Joséphine, die aan het hoofd staat van de leerstoel geneeskunde van het *Collège de France* en die bekendstaat omwille van zijn moderne inzichten en methodes.

Napoleon geeft hem echter het bevel onmiddellijk verder te gaan. Hij heeft het volste vertrouwen in Dubois. Die moet zich maar inbeelden dat hij met de vrouw van een schoenmaker bezig is, probeert de keizer hem gerust te stellen. Corvisart kan overigens elk ogenblik aankomen. Dat stelt Dubois niet meteen gerust. Hij verduidelijkt dat hij de verlostang zal moeten gebruiken, het dan nog zeer controversiële apparaat dat de Gentse chirurgijn Jan Palfijn in 1723 in Parijs heeft geïntroduceerd en waarvan het gebruik heel wat risico's inhoudt. Dubois wil weten wat hem te doen staat als het ergste zich voordoet: wie moet hij opofferen om de ander te redden? Zal hij de troonopvolger redden en de keizerin desnoods laten sterven, of andersom? Napoleon moet daarover niet nadenken en antwoordt onmiddellijk: 'Red de keizerin!'

Maar Marie-Louise, die doodop is en hevige pijnen moet doorstaan, vreest dat zij zal worden opgeofferd als het erop aankomt de dynastie te redden. Bij het zien van de verlostang verliest ze haar zinnen en schreeuwt ze het uit van angst. Ze roept dat men haar zal vermoorden, dat ze nog maar negentien jaar is en dat ze nog niet wil sterven. Enkele hofdames en Napoleon zelf moeten al hun kracht gebruiken om de keizerin in bedwang te houden. Ondertussen is ook dokter Corvisart aangekomen, met nog twee andere artsen in zijn kielzog. Uiteindelijk kan de kordate Montesquiou, een van de hofdames, de jeugdige keizerin een klein beetje kalmeren: 'Mevrouw,

*Napoleon, Marie-Louise en de koning van Rome,
postkaart naar een schilderij van Alexandre Menjaud.*

uw leven is helemaal niet in gevaar. Kijk naar mij, ik heb dit ook meegemaakt.’

De verlossing heeft meer weg van een bloederige foltering dan van een gelukkige gebeurtenis. Het duurt 26 volle minuten eer het hoofdje tevoorschijn komt. De hele tijd vrezen de artsen voor het leven van de moeder. Op een gegeven ogenblik kan Napoleon al die horror niet meer aan. Hij die al zoveel heeft meegemaakt op het slagveld, is tijdens de bevalling zodanig van streek dat hij vreest dat hij zal flauwvallen. Dat kan hij als keizer natuurlijk niet maken en daarom trekt hij zich terug in een aangrenzende kamer om wat te bekomen.

Als enkele ogenblikken later Marie-Louise ijselijk begint te krijzen van de pijn, stormt hij naar binnen en snelt hij naar haar toe. Bij de eerste aanblik lijkt ze overleden. Maar dokter Dubois stelt Napo-

leon gerust. De keizerin leeft, ze is enkel bewusteloos. ‘En het kind?’ vraagt Napoleon. Pas dan gaat er opnieuw aandacht naar een god-vergeten klompje mens dat ergens op de vloer ligt. In de drukte om de moeder te redden, is men vergeten dat er ook een baby is geboren. De zenuwachtige dokters hebben de pasgeborene gewoon in het midden van de kamer op de grond gelegd, om hun handen vrij te hebben om Marie-Louise te kunnen bijstaan. Zonder nadenken nemen ze aan dat het kind dood is. De chaos is onvoorstelbaar. De zuigeling ligt al zeven minuten op het parket als madame de Montesquiou als enige de reflex heeft om hem toch op te rapen. Ze probeert wanhopig het lichaampje warm te wrijven. Als ze om warme handdoeken vraagt, wekt ze de aandacht van dokter Corvisart die tot dan toe enkel oog heeft gehad voor de keizerin. Die dompelt het kind in een badje met lauw water en blaast het enkele druppels eau de vie in de mond. Met succes, want plots begint het kindje luid te wenen.

Alles is dus goed afgelopen. Moeder en kind hebben het overleefd en zijn gezond. Bovendien is het een jongetje en dus is de dynastie verzekerd. De wet bepaalt dat de kroonprins de titel ‘Koning van Rome’ zal dragen. Het koninkje is een flinke knaap die 4 kilo weegt en 51 centimeter groot is. De zeer ontroerde Napoleon heeft eindelijk een troonopvolger, die hij teder in de armen neemt en hartstochtelijk kust. Nog nooit is hij zo gelukkig geweest.

Parijs telt de kanonschoten

Ondertussen staan de straten in de omgeving van de Tuilerieën vol Parijzenaars. De avond ervoor hebben ze van de bellemannen vernomen dat de bevalling nakend is. Vandaag wachten ze ongeduldig op de kanonschoten die de geboorte zullen aankondigen. Iets voor half tien verscheurt het eerste schot de hemel boven Parijs. Het is muisstil. Iedereen telt in opperste concentratie het aantal schoten. Als het een meisje is, zijn het er maar 21, als het een prinsje is, zal het kanon 101 keer bulderen.

Als het tweeëntwintigste schot weerklinkt, is de menigte niet

meer te houden. Frankrijk heeft eindelijk een troonopvolger. In heel Parijs barst spontaan applaus en gejuich los. Mensen die elkaar nog nooit gezien hebben, beginnen met elkaar te dansen. Winkeliers sluiten hun zaak, arbeiders leggen hun werktuigen neer en verlaten hun ateliers. Onbekenden gooien zich in elkaars armen. Iedereen trekt naar het paleis in de hoop iets van het gebeuren mee te maken. Dergelijke vreugdetaferelen heeft Parijs sinds mensenheugenis niet meer gezien.

Het duurt nog een tijdje eer de mensenzee de boreling te zien krijgt. Napoleon heeft immers wat tijd nodig om te bekomen van de emoties die de riskante bevalling bij hem hebben teweeggebracht. Ook heeft het kind nog wat zorg nodig. Maar uiteindelijk verschijnt Napoleon toch met zijn zoon op het balkon, trots en ontroerd. Vader en zoon laten zich uitgebreid toejuichen.

Ook de rest van Frankrijk moet zo snel mogelijk op de hoogte worden gebracht van de blijde gebeurtenis. Overal worden de klokken geluid. Met de meest moderne technologie wordt de rest van Frankrijk op de hoogte gebracht. Nauwelijks een uur na de geboorte stijgt het luchtschip van Sophie Blanchard van het Champs-de-Mars op. Blanchard, die de stiel van haar man heeft geleerd, is de eerste vrouw die haar eigen luchtballon bestuurt. Napoleon heeft haar een paar jaar geleden benoemd tot 'aeronaut van de officiële feestelijkheden'. Het is haar taak om over de wijde omgeving van Parijs pamfletten te droppen waarin het heugelijke nieuws wordt gemeld. Het netwerk van semaforen, een briljante uitvinding van Claude Chappe, doet de rest. Die houten constructies die overal op kerktorens en heuveltoppen staan, die je in 196 verschillende standen kan zetten en waarmee je evenveel signalen kan versturen, zorgen ervoor dat ook de rest van Frankrijk op de hoogte wordt gebracht.

Twee koeriers, een Oostenrijker en een Fransman, vertrekken naar Wenen om keizer Franz op de hoogte te brengen van de geboorte van zijn kleinzoon en om hem ervan te verzekeren dat moeder en kind het prima stellen. De Oostenrijker vertrekt vanuit Parijs en de Fransman vanuit Straatsburg. Die komt enkel uit het zadel om van paard te wisselen en zo slaagt hij erin om het totale traject, waarvoor

een normale reiziger een tiental dagen nodig heeft, in slechts 106 uur af te leggen.

Heel het land viert feest. In elke kathedraal wordt een Te Deum gezongen, in elke kerk een dankmis opgedragen. Ook in de synagogen en in de tempels van vrijmetselaars wordt hulde gebracht. Overal worden bomen geplant ter ere van de keizerlijke baby. In Tarbes, op de brug over de Audour, kapt een steenhouwer een beeltenis van de wieg van de prins. Ook in de door Frankrijk geannexeerde of bezette gebieden mag de bevolking meevieren. Zo organiseren de stedelijke overheden van Gent en Brussel feestelijke optochten en gemaskerde volksbals. Net als in Parijs zingen de feestvierders daar het liedje:

*Et bon, bon, bon,
C'est un garçon
Vive Napoléon*

(En leuk, leuk, leuk. Het is een jongen. Leve Napoleon)

Er worden herdenkingsmunten geslagen en honderden kunstenaars en ambachtslui werken zich uit de naad om een vaas, een bord, een theekopje, een lepeltje, een uurwerk of een medaillon met een beeltenis van de prins te maken. Er is niet één schilder die geen portret maakt van de vorstelijke baby, ook al hebben ze het kind nooit gezien. Elke poëet schrijft een gedicht, elke componist een hymne en elke theaterdirecteur zet een inderhaast gepend gelegenheidsstuk op het programma. Die kunstzinnige ijver is overigens niet enkel ingegeven door vaderlandsliefde: de keizer reikt tientallen prijzen uit om de beste kunstwerken te bekronen.

Elke Franse gemeente haast zich om de keizerlijke familie een geschenk te overhandigen. De kleinste dorpen beperken zich tot een mand streekproducten maar het stadbestuur van Parijs breekt alle records: een indrukwekkende wieg van 280 kilo. Het prachtige meubelstuk is gemaakt uit sterk en buigzaam essenhout en is rijkelijk met verguld zilver versierd. Vandaag is het nog altijd in de *Schatzkammer* van de Hofburg in Wenen te bekijken. Het kunstwerk is een grote ode aan Napoleon. De wieg rust op poten gevormd door zilveren hoornen des

overvloeds die symbool staan voor de weldaden die Frankrijk aan zijn keizer te danken heeft. Twee engeltjes verbeelden Kracht en Rechtvaardigheid. Aan het voeteinde staat een adelaarsjong klaar om op te vliegen naar een kroon van lauwerkransen en sterren die de gevleugelde godin van de Overwinning boven het hoofdkussen houdt. Dat het kind waarvoor de wieg is bestemd, geroepen is om over Rome en Parijs te heersen, wordt uitgebeeld door bas-reliëfs aan de zijkanten waarop respectievelijk een wolvin en de godin van de Seine worden afgebeeld.

De euforie rond de geboorte van de koning van Rome kent ook minder fijnbesnaarde uitingen. Zo wordt het bruin dat in 1811 in de herenmode overheerst algaauw '*couleur caca roi de Rome*' (kleur van de kak van de koning van Rome) genoemd.

Frankrijk is ervan overtuigd dat er, nu de troonopvolging is verzekerd, een periode van rust, orde en vrede is aangebroken. Het is gedaan met de opeenvolgende revoluties, staatsgrepen en steeds wisselende regeringen. Frankrijk is eindelijk een stabiel keizerrijk en zal dat ook na de dood van Napoleon blijven.

Ook in de rest van Europa wordt de geboorte van de prins met gejuich onthaald. Iedereen is ervan overtuigd dat er een periode van vrede aanbreekt. De boreling is tenslotte het vlees en bloed geworden resultaat van de goede betrekkingen tussen Oostenrijk en Frankrijk. Hij is de synthese van het oude en nieuwe Europa. De eeuwenoude principes van het ancien régime waarvoor zijn Habsburgse moeder symbool staat, worden in hem verzoend met de ideeën van de Franse Revolutie en met de bestuurlijke vernieuwing die zijn vader heeft geïntroduceerd. De Oostenrijkse standenmaatschappij, waar adel en geestelijkheid over talrijke voorrechten beschikken, voelt zich niet langer bedreigd door een Franse staat die op vrijheid, gelijkheid en broederschap is gebaseerd. Het Franse keizerrijk, gebaseerd op de wil van het soevereine Volk, sluit vriendschap met een absolute monarchie waar de vorst enkel aan God verantwoording schuldig is. Een verstand en in de middeleeuwen geworteld administratief en juridisch systeem functioneert rustig verder naast een modern, op de *Code Napoléon* gebaseerd bestuur waarvan de principes tot in de 21ste eeuw zullen blijven gelden.

Ook in Oostenrijk wordt de geboorte van de zoon van Napoleon met gejuich onthaald. Als Metternich, de Oostenrijkse ambassadeur in Parijs en nochtans een felle tegenstander van Napoleon, tijdens een diner het nieuws verneemt, is hij zo blij dat hij spontaan een toast uitbrengt op de troonopvolger. Hij is er immers van overtuigd dat de blijde gebeurtenis ook voor zijn vaderland een periode van vrede en stabiliteit aankondigt.

Koning van Rome, een provocatie

Napoleon noemt zijn zoon Napoleon François Joseph Charles. De tweede voornaam verwijst naar de grootvader langs moederszijde, Franz, de keizer van Oostenrijk. De derde en de vierde voornaam refereren respectievelijk naar Napoleons oudere broer en vertrouweling en naar zijn vader.

Dat de toekomstige keizer van Frankrijk al van bij zijn geboorte de titel ‘Koning van Rome’ krijgt, is een belangrijk en goed doorzocht politiek statement. Al op 17 februari 1810, amper drie dagen nadat de Oostenrijkse keizer zich akkoord heeft verklaard met het huwelijk van zijn dochter met de Franse keizer, heeft de grenzeloos ambitieuze Napoleon door de Franse senaat een besluit daaromtrent laten goedkeuren.

Met dat zogeheten *senatus consultum* – dat uiteraard aan het brein van Napoleon zelf is ontsproten – worden Rome en de Pauselijke Staten, die twee jaar eerder door de Franse troepen zijn ingenomen, officieel herleid tot departement van Frankrijk.⁵

⁵ De geschiedenis van de Pauselijke Staten in die periode is vrij ingewikkeld. In 1798 waren die al een eerste keer door de Fransen ontbonden en vervangen door de Romeinse Republiek. In 1800 werden ze hersteld, maar in 1808 werden ze door Napoleon ingelijfd in een nieuw opgericht koninkrijk Italië, een vazalstaat van Frankrijk. Napoleon was niet alleen keizer van Frankrijk maar ook koning van Italië. Zijn stiefzoon Eugène de Beauharnais was er onderkoning. Voor meer uitleg over de verhouding tussen Frankrijk en de Pauselijke Staten en over de titel van koning van Rome: Welschinger, *Le roi de Rome*, p. 1-9.

De titel is ook een slag in het gezicht van de paus. Om Paus Pius VII, die van zijn land beroofd is, nog eens extra te laten voelen wie het voortaan voor het zeggen heeft, bepaalt dat senaatsbesluit in zijn artikel 7 ook dat Napoleons troonopvolger – die nog niet is verwekt op het moment dat het besluit wordt afgekondigd – bij zijn geboorte de titel ‘koning van Rome’ zal krijgen.

Ook keizer Franz I is niet bepaald gelukkig met de titel die zijn kleinkind krijgt. Voor hem is het een pijnlijke herinnering aan vergane glorie. Hij was immers de laatste keizer van het Heilige Roomse Rijk, een imperium dat hij in 1806 zelf, onder druk van Napoleon, heeft moeten ontbinden. Sinds 966 was de titel van ‘koning der Romeinen’ immers voorbehouden aan de toekomstige keizers van het Heilige Roomse Rijk. In de loop der eeuwen hebben vele Habsburgers die titel gedragen in de periode vanaf hun verkiezing door de keurvorsten tot aan hun kroning door de paus. Franz was dus ook de laatste ‘koning der Romeinen’.⁶

Opdat heel Rome, heel Italië en heel Europa goed zouden weten hoe de nieuwe machtsverhoudingen liggen, bepaalt het artikel 10 van datzelfde besluit ook nog dat voortaan de Franse keizers, binnen de tien jaar na hun kroning in de Parijse Notre-Dame, ook zullen worden gekroond in de Sint-Pietersbasiliek van Rome. Kortom, door aan zijn zoon de titel van koning van Rome te verlenen, wil Napoleon aantonen dat zijn nageslacht voortaan de scepter zal zwaaien over heel Europa.

Madame Quiou en haar ploeg

Een troonopvolger heeft natuurlijk ook een ‘Huis’ nodig – een eigen hofhouding. En uiteraard, vermits het om de zoon van Napoleon gaat, mag die niet kleiner zijn dan dat van de toenmalige Franse

⁶ De oorspronkelijke, Latijnse titel was *Rex Romanorum*. In het Duits gebruikte men meestal *König der Römer*, soms ook *Römisch König*. Napoleon gaf echter de voorkeur aan *Roi de Rome*.

koningskinderen. Het Huis van de koning van Rome wordt geleid door een gouvernante en bestaat uit een twintigtal hovelingen waaronder twee hulpgouvernantes, twee kamermeisjes, een voedster, drie *berceuses* of wiegedames, vier kleedsters, een secretaris, twee artsen, vier kamerheren, een hofmeester, twee schildknappen en een intendant. Het zijn stuk voor stuk prestigieuze functies die een totale toewijding vergen. De kandidaten worden aan een strenge selectie onderworpen en wie de baan krijgt moet plechtig de eed afleggen ‘het kind van Frankrijk, dat de Voorzienigheid aan de keizer heeft willen geven, trouw te dienen, nauwgezet de bevelen van de gouvernante uit te voeren en haar nauwgezet op de hoogte te brengen van alles wat mij ter kennis komt en dat van belang kan zijn voor het uitvoeren van de dienst’.

Het is de ietwat kille en zelfs bij momenten hautaine gravin de Montesquiou, die bekend staat om haar plichtsbewustzijn, haar fijne manieren en haar vroomheid, die tot gouvernante wordt benoemd. Het is deze dame die tijdens de bevalling met haar kordate optreden het leven van de keizerlijke boreling heeft gered. Op de dag van haar aanstelling zegt Napoleon haar plechtig: ‘Mevrouw, ik vertrouw u de toekomst van Frankrijk toe.’ Montesquiou is verantwoordelijk voor de opvoeding van de koning van Rome. De 46-jarige gravin, die de kleine troonopvolger altijd ‘maman Quiou’ zal noemen – Montesquiou is veel te moeilijk voor een kindermom – is de echtgenote van de *grand chambellan*, de grootkamerheer van het hof, en behoort zelf tot een van de oudste en voornaamste families van Frankrijk. Haar stamboom gaat zowaar terug tot aan Clovis. Al haar voorouders hebben heel belangrijke publieke ambten vervuld. Zo was haar overgrootvader niemand minder dan de markies de Louvois, een van de belangrijkste ministers van Louis XIV en de man die het Franse leger toen had gereorganiseerd en gemoderniseerd.

Montesquiou wordt daarmee, na de keizerin, de machtigste vrouw van het keizerrijk. Zij geniet dezelfde status als een minister. In ruil daarvoor wijdt ze haar hele leven aan de prins. Een privéleven zal zij nooit meer hebben, altijd zal zij van dienst zijn, dag en nacht, week in, week uit.

De 'eerste wiegedame' van de koning van Rome is Marie Marchand. Zij is de moeder van de trouwe Louis, de eerste kamerheer van de keizer, en van Henriëtte, een van de kamermeisjes van de keizerin. Het is de taak van de wiegedame om de baby aan te kleden en hem eten te geven. 's Nachts blijft ze bij hem in de kamer, zittend op een stoel, naast zijn bed. Anders dan Montesquiou is Marchand niet van adel, maar van een welgestelde handelaarsfamilie.

Honderden vrouwen solliciteren voor de rol van voedster. De selectieprocedure voor die functie duurt lang en is ingewikkeld. Na een eerste schiftingsronde worden de beste vier kandidaten gedurende zes weken in quarantaine geplaatst en geobserveerd. Het is de mollige Parijse volkswrouw Marie Auchard die in die periode de meeste melk kan produceren, en dus wordt zij de voedster van de kroonprins.

Symptomen van een postnatale depressie

De eerste weken na de bevalling is Marie-Louise nog zeer zwak en moet ze het bed houden. Pas op 2 april mag ze voor het eerst weer opstaan en kan ze voorzichtig enkele passen doen. Het duurt zes weken eer ze voldoende is hersteld om te verhuizen naar de lievelingsresidentie van Napoleon, het kasteel van Saint-Cloud ongeveer tien kilometer ten westen van Parijs.

Het zal nog een hele tijd duren eer de nu twintigjarige keizerin weer de oude is. Zij mist haar vader en haar familie. Aan Napoleon heeft ze de laatste tijd ook niet veel. Die is weer de workaholic geworden die hij al was vóór de geboorte van zijn zoon. Bovendien slaapt het keizerlijke paar apart. Op die manier is het voor Napoleon gemakkelijker om de raadgevingen van dokter Dubois op te volgen. Die heeft hem afgeraden zijn vrouw te penetreren, daarvoor is ze te veel uitgescheurd en vooral: wellicht overleeft ze geen tweede keer een bevalling.

Marie-Louise is zowel lichamelijk als geestelijk helemaal op. Ze is fel vermagerd, haar haar valt uit, ze heeft regelmatig levercrisissen en

koortsaanvallen. Ze huilt de hele dag door, slaapt slecht en valt ten prooi aan sombere gedachten en angstaanvallen. Ze voelt zich ook niet echt aangetrokken tot haar kind. Zo heeft ze geen enkele zin om het te knuffelen of te koesteren, het lijkt bij momenten wel of ze er een fysieke afkeer voor heeft. Het even oppakken is voor haar al een hele tegennatuurlijke karwei. Als Napoleon haar daarover aanspreekt, antwoordt ze dat ze bang is om de jongen pijn te doen.⁷

Doopsel met veel glamour maar weinig feeststemming

Op 9 juni 1811 wordt de koning van Rome in de Notre-Dame van Parijs gedoopt. De indrukwekkende plechtigheid heeft meer weg van een kroning dan van een doopsel. Daags tevoren is de keizerlijke familie al vanuit hun buitenverblijf Saint-Cloud naar de Tuilerieën teruggekeerd. Om vijf uur in de namiddag beginnen alle klokken in Parijs te luiden en vertrekt een indrukwekkende stoet naar de kathedraal. Vijf eskadrons gendarmen, kurassiers, jagers te paard, Poolse lancers en mammelukken rijden op kop.⁸ Daarna komen vierentwintig koetsen met hofdignitarissen. Het rijtuig met de koning van Rome bevindt zich in het midden. Het wordt getrokken door acht paarden en is omringd door dertig onderofficieren. Daarachter volgt de koets van het keizerlijk paar.

Het drie maanden oude prinsje zit op de schoot van Montesquiou en draagt een wit satijnen jurkje met kanten boorden. Alle babys,

⁷ De historici zijn het nog altijd niet eens over het karakter van Marie-Louise. Veel auteurs, in het bijzonder de bewonderaars van Napoleon, zijn ongemeen hard voor haar. Zij zetten haar vaak weg als een slappeling, een egoïste en een verraadster. Haar verdedigers, die in de minderheid zijn, wijzen dan vooral op haar gebrek aan levenservaring en op de moeilijke omstandigheden waarin ze zich bevond.

⁸ De mammelukken zijn Egyptische cavaleristen die dienen in het Franse leger. De jagers te paard zijn verkenningseenheden. Kurassiers, ruiters met een borstharnas, vormen de zware cavalerie. Gendarmen zijn militairen belast met de handhaving van de binnenlandse openbare orde.